

Nordik Tıp Müzesine Bir Yolculuk: Danimarka Tıp Müzesi Örneği

A Journey to the Nordic Medical Museum: An Example of Denmark Medical Museum

Demet SOYLU*^{ID}, Ahmet Ferhat KAYA**^{ID}

Öz

Bu çalışma Danimarka'nın Kopenhag şehrinde bulunan Danimarka Tıp Müzesi, tıp müzesi tarihi, koleksiyonları ve müzede gerçekleştirilen sergilerle ilgili bir perspektif sunmayı ve bilgi paylaşmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Sözcükler: Danimarka; Tıp Müzesi; sergi; koleksiyon.

Abstract

This study aims to offer perspective and reflection on the history of the Denmark Medical Museum, situated in Copenhagen, Denmark, as well as its collections and exhibitions.

Keywords: Denmark; Medical Museum; exhibition; collection.

Giriş

İnsan anatomisi ve insanlık tarihi konusunda uzmanlaşmış müzelerden biri de Danimarka'nın Kopenhag şehrinde bulunan Danimarka Tıp Müzesidir. Danimarka Tıp Müzesi, 1787 yılından kalan Cerrahi Akademisi binasında kurulmuştur. Kopenhag Üniversitesi'nin ilk tıp profesörlerinden biri ve Danimarka Tıp tarihine değerli eserleriyle katkılar sunmuş olan ve olan Julius Petersen da Danimarka Tıp Müzesinin oluşumunda tarihe damgasını vurmuş önemli isimlerden biridir (Gotfredsen, 1951). Tarihsel sürece bakıldığında, 1874 yılında Julius Peterson, Kopenhag Üniversitesi'nde tıp dersleri vermeye başladığı bilinmektedir. Peterson, ardından 1893 yılında Kopenhag Üniversitesi'nde ilk profesörlük unvanını alan akademisyen olmuştur. Peterson tıp tarihiyle ilgili yazılarının klinik uygulamalar konusunda diğer doktorlara ışık tutacağı umut ettiğini belirtmiştir. Danimarka Tıp Birliği'nin kuruluşunun 50.yıl dönümünde tıbbi nesne ve yapılar sergisi düzenlenmiştir. Danimarka'nın ilk bakteriyoloğu olan Carl Julius Salomonsen ve iki öğrencisi bu serginin öncüsü ve destekleyicisi olmuştur. Çevrelerinde bulunan tıp profesyonellerinin tıbbi nesnelere bağışlamasını istemişlerdir. Serginin ardından bu nesnelere Salomonsen Bakteriyoloji Enstitüsünde depolanmıştır. Bu durum, şimdiki Kopenhag Tıp Müzesi olan Kopenhag Üniversitesi Tıp Tarihi Müzesinin kuruluşunun ilk adımlardan biri olmuştur. (Danish Medical Historical Society, t.y.).

* Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara, Türkiye. E-posta: bunchnoble@gmail.com

Ankara Yıldırım Beyazıt University, Ankara, Türkiye. E-mail: bunchnoble@gmail.com

** Van Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Van, Türkiye. E-posta: kayaferhatahmet@gmail.com

Van Education and Research Hospital, Van, Türkiye. E-mail: kayaferhatahmet@gmail.com

Tıp müzesi çeşitli koleksiyonlara ev sahipliği yapmaktadır. Tıp müzesinin tıbbi ve kültürel tarihi koleksiyonu olmak üzere iki tür koleksiyonu bulunmaktadır. Tıbbi koleksiyonlar dünyada tıp alanında öncü cerrahların büstleri, tıbbi aletler, modeller, cerrahların mesleki ve bilimsel kimliğini vurgulayan anatomik ve patolojik örneklerden oluşan koleksiyonlarla 18. y.y.'a kadar uzanmaktadır (Arnold et al, 2021, s.62). On dokuzuncu ve yirminci yüzyıllarda koleksiyonlar genişlemiştir, hastalıkların ve alt uzmanlıkların kategorilere ayrılmasıyla eğitim ve öğretimin temel dayanağı haline gelmiştir. 20.y.y'ın başında da tıp tarihi koleksiyonu, hem dini şifa uygulamalarını hem de geleneksel tıp uygulamalarını içeren ulusal tıp tarihini barındıran bir kaynakları içeren bir sergi sonrasında şekillenmeye başlamıştır. Tıbbi koleksiyonlar hastalıkların sınıflandırmalarını oluştururken ve vücudu haritalandırırken, kültürel tarihsel koleksiyonlar bilimsel bir alan olarak hızla gelişen bir tıp mesleğini tanıtmıştır (Arnold et al, 2021, s. 62)

Tıp müzesinin merkezinde, tarihin farklı kuşaklarından tıp öğrencilerinin insan anatomisine ilişkin derin bilgiler edindiği, kadavralarla ilk etkileşimleri deneyimlediği anatomi tiyatrosu bulunmaktadır. Anatomi tiyatrosu günümüzde de tıp derslerinin yürütüldüğü, belirli eğitim ve öğretim faaliyetlerinin gerçekleştirildiği, doktora savunmalarının yapıldığı bir eğitim merkezi olarak kullanılmaktadır (The Medical Museum, 2019). Müzenin ana salonu ise ziyaretçilerin hibernasyondan çürümeye kadar farklı evrelere tanıklık etmesini sağladığı deneysel bir oda olarak tasarlanmıştır. Yaşam, döngüler, maddesel değişimler ve ritmik süreçlerle ve yaşlanma ile karakterize edilmektedir. Bu oda içerisinde sergilenen eserler (yapı veya maddelerin) nem, ısı, ışık, mantar, bakteri gibi dış uyaranlara maruz bırakılmıştır, onların dönüşümü izlenerek çürümenin aşamalarına tanıklık edilmiştir. Tüm bu bileşenlerle birlikte bu sergi odası metabolik bir zaman makinesine dönüştürülmüştür.

Bu deney odasının oluşturulmasının ardında yatan temel düşünce çürümenin ve bozulmanın her zaman kayba yol açmadığı, ölümü yaşama dönüştürdüğü gerçeğini göstermek olduğu belirtilmiştir. Burada nesnelerin görünen işlevleri boyut değiştirmiştir ve farklı var oluş biçimleri ortaya çıkmıştır (Bknz. Şekil 1).

Şekil 1. Çürümenin Evreleri

Müzedede sergilenen nesnelere bir de trepanasyon ve amputasyon vakalarına ait çeşitli patolojileri gösteren örneklerdir. Bu örnekler farklı tıp sunumlarında ve derslerinde örneklem olarak kullanılmıştır (Bknz. Şekil 2).

Şekil 2: Trepanasyon ve amputasyon vakalarına ait örnekler (Gem, 2018).

Müze içerisindeki diğer bir kısımda da numune kavanozlarla dolu bir vitrinin yer aldığı bir alan bulunmaktadır. Burada sergilenen kavanozlarda prenatal (doğum öncesi) dönemde veya zamanında anomalilerle doğmuş bebeklere ait örnekler yer almaktadır. Böylesi bir koleksiyonun amacının bu tür anomalileri daha iyi anlamak, nedenlerini incelemek ve önlemek için neler yapılacağını belirlemek olduğu düşünülmektedir (Gem, 2018).

Şekil 3. Doğum anomalisi olan bebekler (Gem, 2018).

Müzedede ayrıca patoloji koleksiyonları bölümünde vefat etmiş bireylere ait kalp sergilenmektedir. Bu kalplerden biri de yaşamı boyunca zatürre, kabakulak, İspanyol gribi, difteri, boğmaca, sarılık geçiren ve daha sonra da ağır bir bavul taşıırken aort yırtılması sebebiyle 17 yaşında vefat etmiş olan genç kıza ait kalptir. Bu örnek, doktorların hastalıkların bedende ne tür fiziksel izler bıraktığını anlaması açısından ışık tutmuştur. Ayrıca hastalıkların hayatlarda, toplumda ve tarihte nasıl bir iz bıraktığını göstermişti (Arnold et al, 2021, s. 63). Bunun yanı sıra Danimarka Tıp Müzesinde Covid 19 pandemisine ait örnekler sergilenmektedir. Sergilenen örneklerden biri ise Covid 19 hastasına ait akciğer patolojisidir ve ortaya çıkan bu bilinmez hastalığa ait doktorları harekete geçiren x-ray görüntüleridir ve

pandeminin nasıl kontrol altına alınabileceğini hastalara göstermek için siyasetçiler tarafından kullanılan grafiklerdir (Arnold et al, 2021, s. 63).

Sergilerdeki koleksiyonların yeniden düzenlenmesi ve yeniden kavramsallaştırılması yeni araştırmaların oluşmasına dayanak olmaktadır. Danimarka Tıp Müzesi'nin 2017 yılına ait Kintsugi: Golden Body Repairs (Altın Beden İyileştirir) isimli sergisinde kırık çanak ve çömleğin vernik ve altın tozu ile onarıldığı Japon Kintsugi (金継ぎ) geleneği yeni bir koleksiyon oluşturulmasına vesile olan bir metafor olmuştur. Fikir sağlıklı yaşlanmayı gösterme ve vücudumuzda kalp pili, protez göz, altın diş kaplaması, işitme cihazı gibi iyileşme emarelerini sergileme amacıyla müze ve araştırma merkezinden gelmiştir (Arnold et al, 2021, s. 63) 2015 yılına ait *The Body Collected* sergisi için tarihi patoloji koleksiyonlarındaki bulunan korunmuş beden parçalarını görmek için kullanılan harici prob kamuoyunda yankı uyandırmıştır (Arnold et al, 2021, s. 64).

Müzedeki ilginç sergilerden biri de sosyolog Anette Stenslund'un hastane ve müzede insanların 'koku içinde' nasıl yaşadıklarını inceleyen ikili bir çerçeve üzerinden 'koku ve atmosferin bir fenomenolojisini geliştirmeyi' amaçlayan "Atmospheric Smell-Hospital-Based and Museum Staged" başlıklı doktora tezine dayanmaktadır. *Metascent* isimli bu sergi tez kapsamındaki küratöryal bir işbirliğinin parçası olarak oluşturulmuştur. Bu çalışma biyografik ve kültürel faktörlerin koklama eylemindeki önemine, koku hakkında konuşmanın bireyleri rahatsız eden ortamları çağrıştırmadaki rolünü ortaya koymayı, medikal deneyimleri müze ve kültürle ilişkilendirmeyi amaçlamıştır.

Başka bir ilginç sergi de "Margarinin çalkantılı tarihi: iksir mi zehir mi?" temalı sergidir. Müze içerisinde bulunan bir vitrinde yapımında margarin kullanılan ve Azerbaycan, Tacikistan ve Özbekistan'a ait paketli kek ve kurabiyelere ait eski ambalajların saklandığı yedi dosya sergilenmektedir.

Şekil 4. Margarin Sergisi (Frida Gregersen (University of Copenhagen University Post, 2024).

Ayrıca margarinin içerisinde bulunan farklı yağ türleri ve bileşenleri tek tek küçük kaplarda sergilenmiştir (Bknz. Şekil 5).

Şekil 5. Margarinin içerisindeki bileşenler (Frida Gregersen (University of Copenhagen University Post, 2024).

Kopenhag Üniversitesi “ University Post” isimli platformunda da belirtildiği gibi aslında uzun yıllardır farklı amaçlarla kek ambalajı koleksiyoncusu olan Steen Stender’in fikrine dayanan bu serginin, serginin arka planına bakıldığında, mutlu bir kek ambalajı koleksiyoncusunun mutlu bir hikayesi yer almamaktadır. Serginin Stender’ın margarinin içerisinde bulunan zararlı bileşenlere karşı farkındalık geliştirmeyi amaçlayan bir tutum benimsediği aşikardır. Kek ambalajı 2024’den beri Danimarka’da yasaklanmış olan ve o zamana kadar margarin de dahil olmak üzere birçok gıdada bulunan zararlı trans yağlar ve trans doymamış yağ asitlerinin bir parçasıdır (University of Copenhagen University Post, 2024).

Bu farkındalık geliştirme odaklı sergi aslında müzenin sadece iki odasında gerçekleştirilen küçük bir etkinlik olmuştur, müze yönetimi de bu durumun farkındaydı, ancak yağ bileşenlerinin inci görünümündeki bir margarine dönüşümü etkileyici bulunmuştur (University of Copenhagen University Post, 2024)

Müzedeki margarin sergiyle ilişkili olarak, ilgili kişilerin yiyecek ve vücut arasındaki ilişkiyi ve dengeyi deneyimlemeleri için kan dolaşımı ve günlük yaşam konusunda da bir kültürel gece düzenlenmiştir. Kültürel gece kapsamında yiyeceğin tarihi ve sağlık üzerine, margarinin tarihi, duysal gastronomi üzerine, sağlıklı yaşlanmaya giden bir yol olarak oruç, süperbesinler ve ihtiyaç açıcı olmayan belirli renkler üzerine konuşmalar gerçekleştirilmiştir. Kan pıhtıları konusunda kil ile sanat atölyesi çalışması gerçekleştirilmiştir (Medical Museum, 2024).

Yukarıdaki sergi örnekleri ele alındığında, Danimarka Tıp Müzesinin sağlık biliminin farklı konularındaki sergilere ve koleksiyonlar ev sahipliği yaptığı görülmektedir. Gerçekleştirilen çalışmalar hem sıradan vatandaşlar açısından ilgi çekicidir, hem de sağlık çalışanlarını yönlendirme, onların çalışmalarına ışık tutma açısından değerli kaynak niteliğindedir.

Sonuç

Danimarka Tıp Müzesi, hekimlerin deneysel fenomenolojik bir öğrenme deneyimi yaşamasına olanak sunan etkileşimli bir müzedir. Müze, kurulduğu tarihten bu yana hem tıp tarihine ışık tutmuştur hem de tarihin farklı dönemlerinde tıp alanında kullanılan alet, araçların, belirli patolojilerin ve organların korunduğu bir merkez olma rolünü üstlenmiştir. Danimarka Tıp Müzesi örneği ile günümüz müzelerinin evrildiği yönü ve üstlendiği yeni rolleri bir kez daha görmek mümkün olmuştur. İnsan anatomisinin ve patolojilerinin derinliklerine doğru bir keşfe çıkmak isteyenler için kesinlikle tavsiye edilmektedir.

Kaynakça

Arnold, K., Bencard, A., Tybjerg, K ve Whiteley, L. (2021). Museum as academy: Research practices at Copenhagen's Medical Museion. *The Garage Journal: Studies, Art, Museums & Culture*. 3, s. 52-81 DOI: 10.35074/GJ.2021.42.68.005

Gotfredsen, E. (1951). The study of the history of medicine in Denmark: a short survey *Bulletin of the History of Medicine*, 25, 388-94. Erişim adresi: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/14859022/>

Danish Medical Historical Society (t.y.): Erişim adresi: <https://www.dmhs1917.dk/english/>

Medical Museum (2024). Culture Night at Medical Museion. Erişim adresi: <https://www.museion.ku.dk/en/events/kulturnat-paa-medicinsk-museion>

University of Copenhagen University Post (2024). Potion or poison? New exhibition on the turbulent history of margarine. Erişim adresi: <https://uniavisen.dk/en/potion-or-poison-new-exhibition-on-the-turbulent-history-of-margarine/>

Gem, M. (2018). Copenhagen Medical Museum. Erişim adresi: <https://mortalitygem.com/2018/11/27/copenhagen-medical-museum/>